DİL BİLGİSİ: İSM-İ MEVSÛLLER

القواعد: الأسماء الموصولة

İsm-i Mevsûl (*el-ismu'l-mevsûl* – الاسم الموصول) bir dilbilgisi terimi olarak, "bağlaç" anlamına gelir. Fakat Türkçedeki bağlaçlardan farklılık gösterir. Arapçadaki ism-i mevsûl, kendinden sonraki bir cümleyi kendinden önceki bir isme bağlayan kelimedir. Tek başına anlamları yoktur. Kendisinden sonraki cümlenin anlamını … olan, -an, -en, -dığı, -diği gibi eklerle kendisinden önceki isme bağlar. İsm-i mevsûller kendisinden sonra gelen cümleyi kendisinden önceki ismi niteleyen bir sıfat cümlesi konumuna getirirler.

İsm-i mevsûller, özel (hâs) ve genel (müşterek) olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Özel İsm-i Mevsûller (Hâss İsm-i Mevsûller)

Bu gruptaki ism-i mevsûller, bağladığı ismin tekil, ikil, çoğul, eril ve dişil durumuna özgü kullanımlar olmaları dolayısıyla "özel" veya "hâs" diye adlandırılırlar. Dolayısıyla kendileri de tekil, ikil ve çoğul formda eril ve dişil olarak çeşitlilik gösterir.

Şimdi önce eril olanların merfû, mansûb ve mecrûr durumunu inceleyelim:

ERİL (المُذَكَّـر)			
Çoğul (Cem')	İkil (Musennâ)	Tekil (Mufred)	
الّذينَ	اللّذانِ	الّذي	MERFÛ (الْمَرْفوع)
الّذينَ	اللَّذَيْنِ	الّذي	MANSÛB VE MECRÛR (المَنصوب والمَجْرور)

Yukarıda verilen eril ism-i mevsûllerin tekilleri ve çoğulları mebnîdir, harekeleri veya biçimleri değişmez. İkilleri ise mu'rebtir ve ikil bir kelimenin irap biçimiyle irap edilir. Bir başka ifadeyle ikil olan ism-i mevsûllerin ref alâmeti elif (ا), nasb ve cer alâmeti ye (ي)'dir.

Eril ism-i mevsûllerin ikil formlarının yazım biçimindeki farklılığı görmüş olmalısınız. Tekil ve çoğullar, tek bir "lâm" ile yazılırken, ikiller çift "lâm" ile yazılmaktadır.

Şimdi de hâs ism-i mevsûllerin dişil biçimlerini görelim:

DİŞİL (الْمُؤَنَّث)			
Çoğul (Cem')	İkil (Musennâ)	Tekil (Mufred)	
اللَّواتي / اللّاتي / اللائي	اللَّتانِ	الَّتي	MERFÛ (الْمَرْفوع)
اللَّواتي / اللّاتي / اللائي	اللَّتَيْنِ	الّتي	MANSÛB VE MECRÛR (المَنصوب والمَجْرور)

Erillerinde olduğu gibi dişil ism-i mevsûllerin tekil ve çoğul biçimleri de mebnîdir, harekeleri veya biçimleri değişmez. İkil formları ise mu'rebdir, yani ikil bir kelimenin irap edildiği gibi irap edilirler. Dolayısıyla bunların ref alâmeti elif (ا), nasb ve cer alâmeti ye (ي)'dir. Dişil çoğullarından اللَّواتي daha sık kullanılırken, اللّاتي ve اللائي daha az kullanılır.

Dişil ism-i mevsûllerin tekil formlarının tek "lâm" ile yazılırken, ikil ve çoğul formlarının çift "lâm" ile yazılmış olduğunu da fark etmiş olmalısınız.

Hâs ism-i mevsulleri kullanabilmek için önceki ismin belirli olma zorunluluğu vardır.

Eril ve dişil formlarıyla gördüğümüz bu ism-i mevsûllerin tekilleri ve ikilleri, hem âkil hem gayr-ı âkil için kullanılır. Fakat çoğulları yalnız âkiller, yani insanlar için kullanılır. Gayr-ı âkil çoğullar için ise الّتي ism-i mevsûlü kullanılır.

Hâs ism-i mevsûller, kendilerinden önceki isme sıfat oldukları için onun irâbına, sayısına ve cinsiyetine uymak zorundadır.

Şimdi anlatılanları bir örnek üzerinde inceleyelim. Aşağıda tablo içinde iki ayrı cümle bulunmaktadır.

حَضَرَ الطِّفْلُ
Çocuk geldi.

رَأَيْتُ الطِّفْلَ في الحَديقَةِ
Çocuğu parkta gördüm.

Şimdi ilk cümledeki الطّفل (çocuk) sözcüğünü ikinci cümle ile bağlantılayarak "Parkta gördüğüm çocuk geldi" anlamı verecek şekilde yeni bir cümle kurmaya çalışalım. Burada ilgi kurulan sözcük الطّفل sözcüğüdür, cümlede özne konumunda olup tekil ve erildir. Bu sözcüğe uygun ism-i mevsûl, sizin de tahmin ettiğiniz üzere الذّي ism-i mevsûlüdür.

حَضَرَ الطِّفْلُ الّذي رَأَيْتُه في الحَديقَةِ
Parkta gördüğüm çocuk geldi.

Şimdi yukarıdaki cümlede kendisiyle sonraki cümle arasında ilgi kurulan “et-tıfl” sözcüğünü ikil, çoğul ve dişil formda kullanarak cümlede meydana gelen değişimleri inceleyelim:

رَأَيْتُهُ في الحَديقةِ.	الّذي	حَضَرَ الطِّفلُ
رَأَيْتُهُما في الحَديقةِ.	اللّذانِ	حَضَرَ الطِّفلانِ
رَأَيْتُهُم في الحَديقةِ.	الَّذِينَ	حَضَرَ الأطْفالُ
رَأَيْتُها في الحَديقةِ.	الّتي	حَضَرَتْ الطِّفلة
رَأَيْتُهُما في الحَديقةِ.	اللّتانِ	حَضَرَتْ الطِّفلتانِ
رَأَيْتُهُن في الحَديقةِ.	اللّواتِي	حَضَرَتْ الطِفلاتُ

Yukarıdaki cümlelerde ism-i mevsûlden sonra gelen fiillerde öznenin yapısına uygun olarak değişen bitişik nesne zamirlerine de dikkat ediniz. Şimdi de aşağıdaki iki cümleyi inceleyelim:

شَكَرْتُ التِّلْميذَ الَّذِي ساعَدَني. (Bana yardım eden öğrenciye teşekkür ettim.)

شَكَرْتُ تِلْميذًا ساعَدَني. (Bana yardım eden bir öğrenciye teşekkür ettim.)

Hâs ism-i mevsûller, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ancak belirli bir isimden sonra kullanılabilirler ve bu ismin sıfatı olurlar. Yukarıda biri ismi mevsûlle kurulan, diğeri belirsiz bir sözcük sonrasında kullanılan sıfat cümlelerinin nasıl anlamlandırılmış olduğuna bakarak iki cümle arasındaki anlam farkını görünüz.

Sıla Cümlesi ve Âid Zamiri

İsm-i mevsûllerin kullanıldığı cümleler ism-i mevsûl, sıla cümlesi ve âid zamir adı verilen bir bütünden oluşur.

Sıla cümlesi, ism-i mevsûlden sonra gelen cümledir. İsmi mevsûl kendinden önceki isimle sıla cümlesini birbirine bağlar. Dolayısıyla sıla cümlesi ism-i mevsûlden önceki ismi açıklar, niteler, bir bakıma özelleştirir. Sıla cümlesinin irâbta yeri yoktur.

Âid zamir, sıla cümlesinde nitelenen sözcüğe ait olan zamirdir. Bu zamir, nitelenen sözcüğün eril, dişil ve sayı bakımından yapısına uygun kullanılır.

Aşağıdaki cümlede “Gördüğüm çocuk” anlamındaki Arapça söz öbeğinin her bir öğesinin nasıl adlandırıldığını inceleyelim:

أَعْجَبَني الطِّفْلُ الذي رَأَيْتُهُ. (Gördüğüm çocuğu beğendim.)

Sıla cümlesi		İsm-i mevsûl	Belirli İsim	
4	3	2	1	
ـهُ	رَأَيْتُـ	الَّذي	الطِّفْلُ	أَعْجَبَني
ʿÂid Zamir				

ذَهَبَ الرِّجالُ الَّذِينَ عَمِلْنا معهُم. (Birlikte çalıştığımız adamlar gitti.)

خرجَ المريضُ الَّذي اِنْتَظَرَ الطَّبيبَ. (Doktoru bekleyen hasta çıktı.)

Hâss İsm-İ Mevsûllerin Cümlede Bir Ögenin Sıfatı Olarak Bulunması

Hâss İsm-İ Mevsûlun Mubtedanın Sıfatı Oluşu

İsm-i mevsûl sıla cümlesiyle birlikte mubteda ile haber arasına girerek mubtedanın sıfatı olur:

Memur yorgundur.	مُتْعَبٌ	الْمُوَظَّفُ
	Haber	Mubteda

مُتْعَبٌ	الّذِي يَعْمَلُ فِي مَكْتَبِ الْبَرِيدِ	الْمُوَظَّفُ
Haber	İsm-i mevsûl ve sıla cümlesi	Mubteda
Yorgundur.	Postanede çalışan	Memur

مُتْعَبان	اللّذان يَعْمَلانِ فِي مَكْتَبِ الْبَرِيدِ	الْمُوَظَّفانِ
Haber	İsm-i mevsûl ve sıla cümlesi	Mubteda
Yorgundur.	Postanede çalışan	İki memur

مُتْعَبونَ	الّذينَ يَعْمَلون فِي مَكْتَبِ الْبَرِيدِ	الْمُوَظَّفونَ
Haber	İsm-i mevsûl ve sıla cümlesi	Mubteda
Yorgundur.	Postanede çalışan	Memurlar

Şimdi aşağıdaki cümlenin irâbını yapalım:

الْمُوَظَّفونَ الّذينَ يَعْمَلون فِي مَكْتَبِ الْبَرِيدِ مُتْعَبونَ. (Postanede çalışan memurlar yorgundur.)

الْمُوَظَّفونَ : Mubteda merfû, ref alâmeti vâv, çünkü düzenli eril çoğul.

الّذينَ : İsm-i mevsûl, fetha üzerine mebnî, mahallen merfû, çünkü mubtedanın sıfatı.

يَعْمَلون فِي مَكْتَبِ الْبَرِيدِ : Sıla cümlesi, irapta yeri yoktur. (Sıla cümlesi irap edilmez, bu yüzden "irapta yeri yoktur" anlamında "lâ mahalle lehâ mine'l-iʿrâb" denir.)

مُتْعَبونَ : Haber, merfû ref alâmeti vâv, çünkü düzenli eril çoğul.

Şimdi de aşağıdaki cümlelerde ism-i mevsûllerin nasıl kullanılmış olduğunu inceleyelim:

الكِتابُ الذي أَخَذْتُه مِنْ صَديقي هُوَ قِصَّةُ حبٍّ. (Arkadaşımdan aldığım kitap bir aşk hikâyesidir.)

الْقِصَّةُ التي قَرَأْتُها أمسِ كانَتْ مُحْزِنَةً. (Dün okuduğum hikâye üzücüydü.)

الوَلَدانِ اللّذانِ رَأيْتَهما تَوْأمانِ. (Gördüğün iki çocuk ikizdir.)

الفَتاتانِ اللّتانِ فازتا بِالجائزةِ مِن كُلّيَّتِنا. (Ödülü kazanan iki kız bizim fakültedendir.)

الطَّبيباتُ اللّواتي يتَخصَّصْنَ في الأمْراضِ الدَّاخِلِيَّةِ كثيراتٌ.
(İç hastalıklarında ihtisas yapan bayan doktorlar çoktur.)

Yukarıda tekil, ikil ve çoğulları verilen eril ism-i mevsûller mubtedanın sıfatıdırlar.

Hâss İsm-i Mevsûlün Haberin Sıfatı Oluşu

İsim cümlesinde mubteda belirli ve onu izleyen haber çoğunlukla belirsiz olur. Ancak haberin belirli olduğu durumlarda herhangi bir karışıklığa yer vermemek için mubteda ile haber arasına mubteda ile uyumlu bir zamir getirilir. *Zamîru'l-Fasl* adı verilen bu zamirin irapta yeri yoktur, yani irap edilmez.

Bu adamdır.	الرَّجُلُ	هو	هذا
	Haber	Zamîru'l-Fasl	Mubteda

هذا هو الرَّجُلُ الّذي تَحَدَّثْنا عَنْهُ. (Bu, kendisinden söz ettiğimiz adamdır.)

هذانِ هما الرَّجُلانِ اللّذانِ تَحَدَّثْنا عَنْهُما. (Bu ikisi, kendilerinden söz ettiğimiz adamlardır.)

هؤُلاءِ هُم الرِّجالُ الّذين تَحَدَّثْنا عَنْهُمْ. (Bunlar, kendilerinden söz ettiğimiz adamlardır.)

هذه هي الْمَرْأةُ التي تَحَدَّثْنا عَنْها. (Bu, kendisinden söz ettiğimiz kadındır.)

هاتان هما الْمَرْأتانِ اللّتانِ تَحَدَّثْنا عَنْهُما. (Bu ikisi, kendilerinden söz ettiğimiz kadınlardır.)

هؤُلاءِ هُنَّ النِّساءُ اللّاتي تَحَدَّثْنا عَنْهُنَّ. (Bunlar, kendilerinden söz ettiğimiz kadınlardır.)

هَذِهِ هِيَ الْكُتُبُ الَّتِي كُنْتَ تَبْحَثُ عَنْهَا. (Bunlar aradığın kitaplardır.)

هذه هي الجامعة التي يَنْتَظِرُ صَديقي أمامَها. (Bu arkadaşımın önünde beklediği üniversitedir.)

هذا هو القَلَمُ الَّذي اِشْتَرَيْتُهُ. (Bu satın aldığım kalemdir.)

İsm-i mevsûl sıla cümlesiyle birlikte isim cümlesinde mubteda ve haberin sıfatı olabildiği gibi fiil cümlesinde fâilin ya da mef'ûlun bih'in sıfatı da olabilir. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

1. حَضَرَ الطَّبيبُ الذي فَحَصَ الطَّالبَ المريضَ (Hasta öğrenciyi muayene eden doktor geldi.)
2. حَضَرَ الطَّبيبانِ اللّذانِ فَحَصَا الطالبَ المريضَ. (Hasta öğrenciyi muayene eden iki doktor geldi.)
3. رَأيْتُ الطَّالِبَ الّذي يَتَكَلَّمُ الْعَرَبِيَّةَ. (Arapça konuşan öğrenciyi gördüm.)
4. رَأيْتُ الطَّالِبَيْنِ اللّذَيْنِ يَتَكَلَّمانِ الْعَرَبِيَّةَ. (Arapça konuşan iki öğrenciyi gördüm.)

Yukarıdaki örneklerde 1. ve 2. cümlelerdeki ism-i mevsûller, fâilin sıfatı; 3. ve 4. cümlelerdeki ism-i mevsûller mef'ûlun bih'in sıfatıdır.

1. cümledeki ism-i mevsûlün fâilin sıfatı olarak mahallen merfû, 2. cümledeki ism-i mevsûlün fâilin sıfatı olarak (ا) elif ile merfû olduğuna dikkat ediniz. 3. cümlede ise ism-i mevsûl mef'ûlun bih'in sıfatı olarak mahallen mansûb iken, 4. cümledeki ism-i mevsûlün mef'ûlun bih'in sıfatı olarak (ي) ile mansûb olduğuna dikkat ediniz.

İsm-i mevsûller cümlede mecrûr isimlerin sıfatı da olabilir.

اِرْتَفَعَ عَدَدُ الْأَشْخَاصِ الَّذِينَ يُعَانُونَ مِنْ مَرَضِ الْقَلْبِ. (Kalp hastalığı çeken şahısların sayısı yükseldi.)

أَتَمَنَّى لَكَ النَّجَاحَ فِي الْعُثُورِ عَلَى الْوَظِيفَةِ الَّتِي تُرِيدُهَا. (İstediğin işi bulmakta sana başarılar dilerim.)

Hâss İsm-i Mevsûllerin Cümlede Bir Öge Olarak Bulunması

Hâs ism-i mevsûllerden önce isim bulunmazsa ism-i mevsûllerin kendileri cümlede bir öge olarak bulunurlar.

İsm-i Mevsûlün Mubteda Olarak Kullanılması

Cümle doğrudan ism-i mevsûl ile başlarsa, bu durumda ism-i mevsûlün kendisi cümlenin mubtedası olur ve sıla cümlesi doğrudan kendisini niteler.

الَّذي لا يَرحَمُ لا يُرحَمُ. (Acımayana acınmaz.)

الَّذِينَ آمَنوا صَدَقُوا. (İnananlar doğru söyledi.)

الَّتي فَحَصَتْ أُمي هي طَبيبةٌ ماهرةٌ. (Annemi muayene eden, becerikli bir doktordur.)

اللّتانِ كَتَبَا هذا التَّقريرَ هما مُديرَتانِ. (Bu raporu yazan iki kadın, müdürdür.)

İsm-i Mevsûlün Haber Olarak Kullanılması

Hâs ism-i mevsûlün haber olarak kullanılması durumunda baştaki mubteda ile kendisi arasına mubteda ile uyumlu bir zamîru'l-fasl gelmelidir. Bu tarz cümlelerin çevirisinde haber olan ism-i mevsûl ve onu niteleyen sıla cümlesi sanki cümlenin öznesi gibi değerlendirilir ve imek fiilleri (-dir, -dır) mubtedanın sonuna getirilir.

أُمِّي هي الَّتي تَرْعَى الْبيتَ. (Eve bakan annemdir.)

Bu cümlenin, "Annem o kişidir ki, eve bakmaktadır" biçimindeki kelime çevirisi yerine, haber sanki mubteda imişçesine, "Eve bakan annemdir" biçiminde, imek fiili mubtedanın sonunda kullanılarak Türkçeye çevrilmiş olduğunu fark ediniz.

هؤلاء هُنَّ اللاتي فُزْنَ بالجائزة. (Ödülü kazanan kadınlar bunlardır.)

الجُنودُ هم الّذِينَ يَحْمُونَ الوطنَ. (Vatanı koruyanlar askerlerdir.)

الطالِبانِ هُما اللّذانِ تَفوَّقا في الإمْتِحانِ. (Sınavda başarılı olan, bu iki öğrencidir.)

İsm-i mevsûller fiil cümlelerinde fâil, mef 'ûlun bih konumunda veya harfi cerden sonra da bulunabilirler. Aşağıdaki cümleler bu durumlara örnektir.

İsm-i Mevsûlün Fâil Olma Durumu

يَكْسَبُ الذي يَعْمَلُ بِجِدٍّ. (Ciddiyetle çalışan kazanır.)

نَجَح الذينَ اِجْتَهَدوا. (Çalışanlar başardı.)

تَكَلَّمَتْ التي اسْمُها نادِيةُ. (Adı Nâdiye olan (kişi) konuştu.)

عادَ اللذان سافرا إلى بلادهما. (Ülkelerine giden iki (kişi) döndü.)

زارَني الذي لَمْ أَرَهُ منذُ زمنٍ بعيدٍ. (Uzun zamandır görmediğim (kişi) beni ziyaret etti.)

أَعْجَبَني الذي كتبتَهُ في رِسالتِكَ. (Mektupta yazdığın (şey) hoşuma gitti.)

﴿هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? *Zumer Sûresi* 9. Ayet)

İsm-i Mevsûlün Mef'ûlun Bih Olma Durumu

أحِبُّ الّذي يَعمَلُ بإخْلاص. (Dürüst çalışanı severim.)

أُكافِئُ اللذَيْنِ يَعْمَلانِ بجدٍّ. (Ciddiyetle çalışan iki (kişi)yi ödüllendiririm.)

أَعْرِفُ اللتَيْنِ تَتَكلَّمانِ العربيةَ. (Arapça konuşan iki (kadın)ı tanıyorum.)

أَبْعَدْتُ الّذينَ يَلْعَبونَ أمامَ البيتِ. (Evin önünde oynayanları uzaklaştırdım.)

İsm-i Mevsûlün Harf-i Cerden Sonra Gelme Durumu

سَلَّمْتُ عَلى الذينَ يَقِفونَ على البابِ. (Kapıda duranlara selam verdim.)

عَلَيْكَ أنْ تُعَامِلَ الناسَ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ. (İnsanlara en iyi olanla muamele etmen gerekir.)

لا تَبْحَثْ عن الذي تَرَكَنا. (Bizi terkedeni arama.)

Genel İsm-i Mevsûller (Müşterek İsm-i Mevsûller)

Bu gruptaki ism-i mevsûller, özel (hâs) olanlardan farklı olarak tekil, ikil, çoğul, eril ve dişil için tek bir lafzı olan ism-i mevsûllerdir. Bu nedenle bunlara "Müşterek", yani ortak ism-i mevsuller de denir. Bu ism-i mevsûller daha önce soru edatı olarak gördüğümüz مَنْ ve ما edatlarıdır. مَنْ insanlar (âkil) için kullanılır-ken, ما diğer varlıklar, hayvan ve cansızlar (gayr-i âkil) için kullanılır. Bu ism-i mevsûller, hâs olanlardan farklı olarak cümlede hiç sıfat olarak bulunmayıp mubtedâ, haber, fâil, mefulün bih veya mecrûr isim gibi cümlenin bir ögesi olarak bulunurlar. Mebnî olduklarından irapları cümledeki yerine göre ya mahallen merfû, ya mahallen mansûb, ya da mahallen mecrûr olur.

 ما	 مَنْ

1. (مَنْ):

(مَنْ) *İsm-i Mevsûlünün Cümlede Mubteda Konumunda Olması*

مَنْ لا يَرحَمُ لا يُرحَمُ. (Acımayan(a) acınmaz.)

مَنْ آمَنوا صَدَقُوا. (İman edenler doğru söyledi.)

في النَّاسِ مَنْ هُوَ شرٌّ. (İnsanlar arasında kötü olan da vardır.)

مَنْ آمَنَ باللهِ لا يَكْذِبُ. (Allah'a inanan yalan söylemez.)

(مَنْ) *İsm-i Mevsûlünün Cümlede Haber Konumunda Olması*

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ المُسْلِمون مِنْ لِسانِهِ ويَدِهِ.

(Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden emin oldukları kişidir.) (Hadîs-i Şerîf)

هؤلاءِ مَنْ أَخْلَصُوا في عَمَلِهِمْ. (Bunlar, işlerini iyi yapanlardır.)

الأُسْتاذُ مَنْ أَعْرِفُهُ جيِّداً. (Hoca, iyi tanıdığım biridir.)

هؤلاءِ مَنْ أعْدَدْنَ الطعامَ. (Bunlar, yemeği pişiren kadınlardır.)

الإِنْسانُ مَنْ لا يَبِيعُ شَرَفَهُ. (İnsan, şerefini satmayan kişidir.)

(مَنْ) *İsm-i Mevsûlünün Cümlede Fâil Konumunda Olması*

Bu ism-i mevsûl fiil cümlesinin fâili olarak kullanılabilir. Bu durumda mahallen merfû olur.

اِسْتَقْبَلَنِي فِي الْفُنْدُقِ مَنْ يَتَكَلَّمُ التُّرْكِيّةَ. (Otelde beni Türkçe konuşan kişi (eril) karşıladı.)

اِسْتَقْبَلَنِي فِي الْفُنْدُقِ مَنْ يَتَكَلَّمون التُّرْكِيّةَ. (Otelde beni Türkçe konuşanlar (eril-çoğul) karşıladı.)

اِسْتَقْبَلَتْنِي فِي الْفُنْدُقِ مَنْ تَتَكَلَّمُ التُّرْكِيّةَ. (Otelde beni Türkçe konuşan kişi (dişil) karşıladı.)

اِسْتَقْبَلَتْنِي فِي الْفُنْدُقِ مَنْ يَتَكَلَّمْنَ التُّرْكِيّةَ. (Otelde beni Türkçe konuşanlar (dişil-çoğul) karşıladı.)

فَرِحَ مَنْ رأى أُسْتاذَنا هُنا. (Hocamızı burada gören sevindi.)

حَضَرَ مَنْ أحْسَنَ إلينا. (Bize iyilik yapan geldi.)

(مَنْ) İsm-i Mevsûlünün Cümlede Mef'ûlun Bih Konumunda Olması

Bu ism-i mevsûl fiil cümlesinin mef'ûlun bihi olarak kullanılabilir. Bu durumda mahallen mansûb olur.

أُحِبُّ مَنْ يَعْمَلُ بإخْلاصٍ.	(Dürüst çalışanı (eril) severim.)
أُحِبُّ مَنْ تَعْمَلُ بإخْلاصٍ.	(Dürüst çalışanı (dişil) severim.)
أُحِبُّ مَنْ يَعْمَلون بإخْلاصٍ.	(Dürüst çalışanları (eril-çoğul) severim.)
أُحِبُّ مَنْ يَعْمَلْنَ بإخْلاصٍ.	(Dürüst çalışanları (dişil-çoğul) severim.)

(مَنْ) İsm-i Mevsûlünün Cümlede Mecrûr Konumunda Olması

Bir ismin tamlayanı (muzâfun ileyhi) olduğunda veya bir harf-i cerden sonra geldiğinde, kendisi sükûn üzere mebnî olduğundan mahallen mecrûr olur.

اِتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحسَنْتَ إليه.	(İyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın.)
التّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لا ذَنْبَ لَهُ.	(Günahtan tevbe eden günahsız biri gibidir.) (Hadis-i Şerîf)
لَحِقَ العَدَّاءُ بِمَنْ سَبَقَهُ.	(Atlet kendisini geçene yetişti.)
السلامُ عَلَى مَنْ اِتَّبَعَ الهُدَى.	(Selam yol göstericiye uyanın üzerine olsun.)

2. (ما):

Cansız varlıklar ve hayvanlar (gayr-ı âkil) için kullanılan (ما) ism-i mevsûlü de tıpkı insanlar için kullanılan (مَنْ) ism-i mevsûlü gibi cümlede mubtedâ, haber, fâil, mef'ûlun bih, muzâfun ileyh konumunda olabilir veya harf-i cerden sonra kullanılabilir. Kendisi mebnîdir, değişmez, bu yüzden irâbı hep mahallen yapılır.

(ما) İsm-i Mevsûlünün Cümlede Mubteda Konumunda Olması

﴿ما عِنْدَ اللهِ باقٍ﴾	(Allah katında olan kalıcıdır *Nahl Sûresi*, 96)
ما فَعَلْتَهُ حَسَنٌ.	(Yaptığın iyidir.)

(ما) İsm-i Mevsûlünün Haber Olarak Gelmesi

خَيْرُ الْعِلْمِ ما يَنْفَعُ النّاسَ.	(İlmin en hayırlısı insanlara yarar sağlayanıdır.)
الْحُلْمُ ما يَراه النائِمُ.	(Rüya, uyuyan kişinin gördüğü şeydir.)

(ما) İsm-i Mevsûlünün Fâil Olarak Gelmesi:

Geçişsiz (lâzım) bir fiilden sonra kullanıldığında fâil olur.

حَدَثَ ما لَمْ يَكُنْ في الحِسابِ.	(Hesapta olmayan bir şey oldu.)
أَعْجَبَني ما اشْتَرَيْتَهُ.	(Satın aldığın şey hoşuma gitti.)
ظَهَرَ ما كان يَكْتُمُهُ.	(Sakladığı şey ortaya çıktı.)

(ما) *İsm-i Mevsûlünün Mef'ûlun Bih Olarak Gelmesi:*

Geçişli (muteʻaddî) bir fiilden sonra kullanıldığında mefʻûlun bih olur.

اِقْرَأْ ما في الكتابِ.	(Kitaptakini oku.)
لَنْ أفعَلَ مَا يُسِيءُ إِلَيْكَ أبَداً.	(Seni üzecek bir şeyi asla yapmayacağım.)
سَأحْفَظُ ما أسْمَعُهُ في الدَّرْسِ.	(Derste duyduğumu ezberleyeceğim.)

(ما) *İsm-i Mevsûlünün Mecrûr Konumunda Gelmesi*

Başına bir harf-i cer geldiğinde veya bir ismin muzâfun ileyhi olduğunda mecrûr konumda olur.

أَشْكُرُكَ عَلَى مَا قَدَّمْتَ لِي مِنْ خِدْمَةٍ.	(Bana sunduğun hizmetten dolayı sana teşekkür ederim.)
فكَّرتُ فيما فَكَّرْتَ فيه.	(Düşündüğün konuda düşündüm.)
اِسْتَهْلَكْنا كُلَّ ما عِنْدَنا مِنْ مَوَادٍّ غِذائِيّةٍ.	(Yanımızda bulunan bütün gıda maddelerini tükettik.)
هذا النجاحُ فَوْقَ ما تَوَقَّعْتُهُ.	(Bu başarı, beklediğimin üstünde.)

İrâb Örnekleri

Şimdi aşağıdaki cümlelerin irâbını yaparak, buraya değin öğrenmiş olduğumuz hususları pekiştirelim.

1- مَنْ آمَنَ باللهِ لا يَكْذِبُ. (Allah'a inanan yalan söylemez.)

مَنْ	:Mubteda mahallen merfû, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
آمَنَ باللهِ	:Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur.
آمَنَ	:(أَفْعَلَ) kalıbında mâzî fiil, üçüncü tekil, eril; öznesi gizli zamir (هُو)'dir.
باللهِ	:(ب) harf-i cer, (اللهِ) mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
لا يَكْذِبُ	:Fiil cümlesi olarak mubtedanın haberidir, mahallen merfûdur (Çünkü cümlelerin irâbı mahallendir). (لا) olumsuzluk lâ'sıdır (lâ en-nâfiye), (يَكْذِبُ) muzâri fiil, üçüncü tekil, eril; fâili gizli zamir (هُو)'dir.

2- هؤلاءِ مَنْ أَخْلَصُوا في عَمَلِهِمْ. (Bunlar işlerini iyi yapanlardır.)

هؤلاءِ	:Mubteda, mahallen merfû, çünkü kesra üzere mebnî bir işaret sıfatı (*ismu'l-işâra*).
مَنْ	:Haber, mahallen merfû, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
أَخْلَصُوا في عَمَلِهِمْ	:Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur.
أَخْلَصُوا	:(أَفْعَلَ) kalıbında mazi fiil, üçüncü çoğul, eril; öznesi bitişik zamir (و)'dır.
في	:Harf-i cer
عَمَلِهِمْ	: (عَمَلَ) Mecrûr, cer alameti sondaki kesra; ayrıca muzâf; (هِمْ) muzâfun ileyh, mahallen mecrûr, çünkü zamir.

جاءَ إلى الْفُنْدُقِ مَنْ يَتَكَلَّمون التُّرْكِيّةَ. (Otele Türkçe konuşanlar geldi.)

جاءَ	: Mâzî fiil, üçüncü tekil, eril.
إلى	: Harf-i cer
الْفُنْدُقِ	: Mecrûr, cer alâmeti sonundaki kesra.
مَنْ	: Fâil, mahallen merfû, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
يَتَكَلَّمون التُّرْكِيّةَ	: Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur.
يَتَكَلَّمون	: (تَفَعَّلَ) kalıbından muzâri fiil, üçüncü çoğul, eril; fâili bitişik zamir (و)'dır.
التُّرْكِيّةَ	: Mef 'ûlun bih, mansûb, nasb alameti sondaki fetha.

أُحِبُّ مَنْ يَعْمَلون بإخْلاصٍ. (Dürüst çalışanları (eril-çoğul) severim.)

أُحِبُّ	:(أَفْعَلَ) kalıbında muzâri fiil, birinci tekil, fâili gizli zamir (أنا).
مَنْ	: Mef'ûlun bih mahallen mansûb, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
يَعْمَلون بإخْلاصٍ	: Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur.
يَعْمَلون	: Muzâri fiil, üçüncü çoğul, eril; fâili bitişik zamir (و)'dır.
بإخْلاصٍ	: (ب) harf-i cer, (إخْلاصٍ) mecrûr, cer alameti sondaki kesra.

اِتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحسَنْتَ إليه. (İyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın.)

اِتَّقِ	: (اِفْتَعَلَ) kalıbında emir fiil, meczûm, cezm alâmeti sonundaki illetli harfin hazfi (fiilin sulâsisi: وَقَى), ikinci tekil, eril; faili gizli zamir (أنتَ).
شَرَّ	: Mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sonundaki fetha; ayrıca muzâf.
مَنْ	: Muzâfun ileyh, mahallen mecrûr, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
أَحسَنْتَ إليه	: Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur.
أَحسَنْتَ	: (أَفْعَلَ) kalıbında mazi fiil, ikinci tekil, eril; fâili bitişik zamir (تَ).
إليه	: (إلى) Harf-i cer, (هـ) mahallen mecrûr, çünkü zamirdir ve zamirler mebnîdir.

ما فَعَلْتَهُ حَسَنٌ. (Yaptığın iyidir.)

ما	: Mubteda, mahallen merfu, çünkü sükûn üzerine mebnî bir ism-i mevsûl.
فَعَلْتَهُ	: Sıla cümlesi, cümle olarak irapta yeri yoktur. (فَعَلْتَ) mâzî fiil, ikinci tekil, eril; fâili bitişik zamir (تَ)'dir; (هـ) mef'ûlun bih, mahallen mansûb, çünkü zamirler mebnîdir.
حَسَنٌ	: Haber, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

Öğrenme Çıktısı

2 Arapçada İsm-i Mevsûlleri tanıyabilme, bunları cümlede kullanma becerisi elde etme ve İsm-i Mevsûllerin kullanılmış olduğu cümlelerin irâbını yapabilme

Araştır/ Tekrarla 2	İlişkilendir/ Karşılaştır	Anlat/ Paylaş
Verilen ism-i mevsûlleri düzenleyeceğiniz bir tablo içerisinde defterinize yazınız.	Kur'ân-ı Kerîm, el-'Alak Sûresi ilk 5 ayetinde, el-Bakara Sûresi 16-25. ayetlerinde el-Ma'ûn Sûresindeki geçen ism-i mevsûllerin bulunduğu cümleleri defterinize yazınız.	Arkadaşlarınızdan oluşturacağınız bir gruba İsm-i mevsûller konusunda sözlü bir sunum yapınız.